

Ressenya de: Cuartango, R. (2019). *Posthistoria y transhumanidad*. Madrid: Abada Editores.

Júlia Vernet Gaudes¹

Quan parlem d'història, en filosofia, solem apel·lar a tot un seguit de qüestions fonamentalment relatives a l'existència humana que donen compte de la particularitat d'aquest ésser que habita el món d'una manera excepcionalment diferent de la de qualsevol altre ésser viu. La història pressuposa la política, el caràcter polític de l'ésser humà –i de fet per això la depassa, ja que va més enllà d'allò relatiu al viure comunitari organitzat (cosa que compartim amb d'altres éssers vius) en la pluralitat. Però, alhora, la historicitat de l'esdevenir humà aporta a allò polític quelcom pròpiament humà: la dimensió temporal i el caràcter contingent. En altres paraules, és la historicitat de l'ésser humà el que dona compte d'allò que sigui que el distingeix radicalment dels altres éssers vius; fins i tot potser més que la moral, el llenguatge, l'art o la ciència i la tecnologia – puix totes elles també impliquen la dimensió històrica humana. Per això, quan parlem d'història, en filosofia acabem apel·lant a una transcendència (humana o relativa a l'ésser humà), a quelcom que transcendeix la realitat fàctica i que dota de sentit (o significació) al transcurs de la humanitat, també fàctic; però, de fet, es tracta de la mateixa transcendència que en la modernitat va passar de la teologia a la política, i que en la contemporaneïtat ha passat de la política a la història.

L'últim llibre de Román Cuartango, *Posthistoria y transhumanismo*, aborda aquesta qüestió nuclear per al pensament filosòfic contemporani, i la desplega en tota la seva complexitat, articulant l'entramat de conceptes, problemàtiques i premisses que basteixen

¹ julia.vernet@gmail.com, Universitat de Barcelona.

i es deriven de la historicitat de l'ésser i esdevenir humans. El punt de partida (i d'arribada) de la reflexió és «[e]sta esencia mudable de un ser sin terminar» (p. 8) que és l'ésser humà; un ésser, per tant, no només temporal i canviant, sinó en constant procés de construcció i interpretació. Aquesta construcció, indestruïble del relat interpretatiu de si mateixa, al seu torn, és contingent, és a dir, sempre oberta a la possibilitat de la novetat, l'imprevist i imprevisible, i per tant, a l'esperança i la possibilitat de modificar, transcendir i sobreviure a allò fàctic i la necessitat:

Que el ser humano sea histórico significa no solo que se halla atravesado por el tiempo, sino también que el relato que enlaza lo sido con lo porvenir proporciona los instrumentos para disponerse a ser un ser que está por ser. (p. 9)

Tanmateix, quan parlem d'història i humanitat en el fons parlem de posthistòria i transhumanitat, és a dir, que el discurs (quotidià, ideològic i filosòfic modern) sobre la història pressuposa i es sustenta en la idea d'una situació definitiva (posthistòrica) en què la humanitat arriba a una plenitud estable (transhumana), en què ja no hi hagi conflictivitat (motor humà del transcurs històric). Aquest raonament modern que subjau al pensament quotidià de la història, és el que l'autor del llibre desarticula en pro d'un plantejament en què la tensió conflictiva és (i ha de ser) irresoluble perquè l'ésser humà es pugui seguir considerant com a tal; això és, per a no donar mai per tancada l'obertura a la possibilitat, perquè, de fet, mai ho estarà. De fet, si hi ha quelcom de necessari en la història al que l'ésser humà es veu inevitablement abocat o determinat és aquesta irreductibilitat d'obertura –“soltura” en el text–; la qüestió és qui, quan i des d'on es determina i emplena aquest espai indefinit a cada moment (present) històric.

El mapa conceptual que dibuixa l'obra en qüestió va des de l'aspecte més ontològic de l'esdevenir fins a la proposta programàtica de l'actitud història i historiogràfica, passant per l'anàlisi i replantejament crític de categories tradicionalment pròpies de la filosofia de la història –qüestionant la seva idoneïtat o raó de ser mateixes. Així doncs, temps, esdevenir, consciència, individu, poble, destí, progrés, revolució, utopia, passat, futur, subjecte històric i figures com les del polític, l'historiador, el revolucionari, l'enginyer o el poeta, seran els *locus* clau pels quals passa la reflexió, l'objectiu clau de la qual és pensar la possibilitat d'un viure històric i un pensar filosòfic sobre la història que s'adiguin al caràcter intrínsecament històric del ser humà. S'entén, per tant, que la referència a Hegel i Heidegger siguin cabdals per desgranar el cabdell filosòfic que

preocupa a Cuartango; d'altra banda, també el suport filosòfic d'autors com Murdoch, Wittgenstein o Benjamin serà imprescindible per a punts crucials que articulen la reflexió, per no esmentar la varietat i riquesa de la bibliografia en general.

Aquí ens valdrem dels conceptes i tesis principals del text que sostenen el camí de reflexió traçat per l'autor, que no escatima en deteniment i atenció al que podrien semblar qüestions menors o fins i tot tòpics gastats de la filosofia. Val a dir, però, que la profunditat que busca el professor Cuartango, sovint i sobretot mentre el lector encara no s'ha familiaritzat amb l'estil i cadència del text, juga en detriment d'una formulació accessible i una lectura fluida. És a dir, hi ha moments del text en què el lector pot sentir-se exclòs del nivell d'abstracció i profunditat conceptual en què es troba l'autor.

La primera categoria fonamental que cal abordar en tractar sobre la història, o més aviat sobre el caràcter intrínsecament històric de l'ésser humà, és el temps i la temporalitat, la qualitat de temporal de l'esdevenir d'allò existent, això és, la qualitat de mudable, en transformació constant i, per tant, un *ser* inestable que mai arriba a *estar* plenament de forma definitiva. Aquesta és la qualitat essencial del *Dasein*, l'existent, diferent de l'ésser (*Sein*) i l'existència (*Existenz*) mateixos en tant que situat en un espai determinat (*da*). Així doncs, el temps és el mode de ser de l'existent i la seva historicitat –això és, l'ésser llançat a l'existència, i per tant, espaciotemporalment situat– el del *Dasein*: «El existente no es histórico porque tenga lugar en la historia universal, sino porque se extiende o acontece en la forma del temporear o del existir.» (p. 19)

Parlar del temps històric, a diferència del temps natural (homogeni i mesurable) implica necessàriament referir-se als conceptes de passat, present i futur, però no en relació amb la mera cronologia dels fets o esdeveniments, sinó en relació amb l'esdevenir o succeir, al transcurs mateix de l'esdeveniment i el succés. L'ésser històric és, viu i habita en el transcurs del temps, encarat al passat que *ja no és* però del que no es pot despendre i, alhora, projectat cap al futur que *encara no és* –i que fins i tot podria no arribar a ser– però que roman permanentment incert, obert a la possibilitat. És més, l'ésser que existeix històricament, el *Dasein*, així com l'esdeveniment històric mateix, tampoc habiten o troben el seu ésser en el present, puix aquest podem dir ben bé que *no és*, sinó que s'escola en el temps mateix, abocant l'existent a l'esdevenir.

El existente se *vuelve* desde su dimensión de futuro (no una presencia) hacia el pasado, que entonces, lejos de representar *lo que ya no puede ser*, se alza como una posibilidad a la que hacer frente. (p. 21)

Així, el *Dasein* i el seu esdevenir són el temps mateix –no *en* el temps–, i per tant, el seu ésser és, en el fons, un no-ésser, ja que no *és* pròpiament en cap moment determinat, ni plenament en cap substància, ni absolutament en cap identitat. És a dir, que l'ésser humà, en tant que existent i conscient –capaç d'experiència–, es troba sempre fora de si, sense deixar de ser ell mateix alhora; altrament dit, el seu ésser situat es constitueix també per allò altre que ell mateix no és, però no una alteritat qualsevol, sinó aquella que sigui la diferència essencial de la seva determinació i finitud – «el ser requiere un fuera del tiempo, un más allá del pasar, de lo finito, un espacio de conceptos de índole universal» (p. 27)–; això és, la dimensió *trans*, l'abisme que dona el marge necessari per a la llibertat i la contingència, l'obertura al possible i a cada instant.

Així doncs, donada la impossibilitat de la identitat absoluta² del *Dasein*, així com d'una totalitat del temps històric, només podem parlar del seu ésser com a “constituir-se ontològic existencial”. És més, precisament perquè la dimensió històrica és tal que inclou sempre una obertura de l'esdevenir, la història com a *Historie* –discurs sobre la història–, no pot ser considerada una ciència en sentit estricte. Això voldria dir que la relació entre la consciència –el *Dasein*– i el seu esdevenir fos equivalent a la relació (d'alteritat ontològica) que hi ha entre el subjecte (cognoscent) i l'objecte (conegut), com si la consciència no fos ella mateixa l'esdevenir històric.

D'altra banda, que l'ésser històric sigui el transcurs mateix del temps comporta la necessitat d'una narració interpretativa que articuli els esdeveniments dotant-los de sentit, si més no, per al subjecte històric, l'experiència del qual «se articula a la par que se relatan los acontecimientos que permiten comprender como se ha llegado a la situación en la que [aquél] desempeña el papel protagonista.» (p. 61). Ara bé, quin és aquest subjecte i quin el significat de la seva història, si és que n'hi pot haver? Aquest fil conductor narratiu forma part del pla de l'esperit, de l'espai de conceptes universals i significatius, i per tant, és el que permet la reconciliació entre el subjecte i el món real, això és, entre la història racional (concepte, sentit) i la fàctica (ésser, existència), originant així l'esperit (existent

² «también lo absoluto debe incluir [...] cierta diferencialidad, pues sin ella se trataría del fondo inarticulado o de la negra noche en la que toda identidad resulta confusa» (p. 26)

reconciliat) en la història efectual –«comprensión adecuada de la finitud que determina tanto el existir como la consciencia histórica» (p. 45). Aquesta és l'aportació de l'hermenèutica: cal una interpretació narrativa d'allò fàctic per comprendre i donar sentit a l'esdevenir: ara bé, hi una narració vertadera de la història? És més, és possible un sentit universal en la història que englobi la totalitat de l'ésser i que vagi més enllà de la mera memòria subjectiva (del subjecte històric)?

Aquesta és la problemàtica entorn de la possibilitat d'una Història universal o simplement l'entramat d'històries particulars, que en el fons és la problemàtica del subjecte històric; puix per a una Història, caldria un Subjecte, que no podria ser altre que el de tota la Humanitat, perdent per tant, l'existència concreta del *Dasein* i, així tota historicitat. És més, si precisament l'ésser humà és històric en tant que el seu esdevenir constructiu i ontològic és indeterminat i indeterminable, fora de si i obert a la possibilitat, i aquesta obertura es dona tant en la consciència individual mateixa com en l'esperit (reconciliació del racional i el fàctic), aquesta suposada veritat universal de la història, quedaria sempre esfondrada, foradada, incapaç de comprendre el particular en la seva particularitat, i per tant, no arribaria a merèixer el qualificatiu d'universal.

La filosofia de la història ha tendit a sacrificar l'individu (el particular) en pro del poble, la humanitat com a massa (l'universal), els quals estan mancats de voluntat, mentre que l'individu, al seu torn, està mancat de regla que el determini. Així doncs, quin ha de ser el subjecte de la (o cada) història? L'autor no ofereix una resposta clara a aquesta qüestió, que queda oberta en el capítol 5 del llibre, apuntant simplement que «[u]na revisión del concepto de existencia puede resultar necesario» (p. 68) en base a la dimensió *trans* –la diferència de potencial entre l'ésser i no-ésser (l'abisme o *soltura*)–que dona lloc a l'esdevenir, que constitueix el fonament de la història.

Voler donar un sentit al transcurs de la història, una finalitat, és el que ha fet arrelar la noció de progrés en el pensament modern, la qual anava lligada a un fort sentit del deure, a un responsabilitzar-se per a realitzar i assolir la meta de la humanitat, a més, d'altra banda, en una fe gairebé cega i entusiasta de les potencialitats humanes. L'aportació heideggeriana de l'obertura del *Dasein*, així com la revitalització de l'instant

en Benjamin són els dos punts clau de la crítica a la noció de progrés³ del llibre; però no es tracta sols d'una crítica, sinó de mostrar la impossibilitat ontològica d'aquest progrés, puix precisament l'acció humana (històrica) és aquella que "allibera possibilitats", és a dir, que aporta la novetat radical (en termes arendtians). Per tant, el progrés no només és contrari (i contradictori) a l'esdevenir històric (la història efectual), sinó a l'essència humana (històrica) mateixa.

Tanmateix, quelcom de cert és que, precisament per això, l'ésser històric té més a veure amb el futur que amb el passat, ja que fins i tot el recordar històric que rehabilita el passat ho fa orientat o en vistes a un temps futur, sovint en base a un ideal regulatiu: la utopia. És més, si aquesta guia l'acció humana, l'actitud que se'n deriva és l'actitud revolucionària, aquella que "es revela contra l'ordre del món" per canviar-lo i transformar-lo de dalt a baix, la qual cosa ha de ser possible fins i tot en relació a l'acció humana (històrica) més mundana. Tanmateix, l'acció revolucionària en vistes a la realització de la utopia comporta un seguit de paradoxes, que es poden reduir a la paradoxa de la llibertat: des del punt de vista de la revolució, la història esdevé el procés necessari pel qual assolir el regne de la llibertat, però un procés que sacrifica la llibertat en pro d'aquesta necessitat històrica. D'aquesta manera, es donen dues contradiccions: la primera és que la història deixa de ser humana, en tant que suturaria l'obertura, i, alhora, la culminació de la història implicaria també la culminació de la humanitat mateixa, que passaria a ser *transhumana*: «El hombre es histórico y, no obstante, su esencia es pensada como el desvanecimiento de la historia.» (p. 93)

És més, la visió revolucionària de la història comporta també una visió tècnica d'aquesta, puix es planteja com el desplegament dels mitjans necessaris per assolir tal fi (utòpic), negant així la dimensió *trans* de l'esdevenir històric mateix, que *és present* – com a alteritat, diferència i fora de si – en tot el seu transcórrer. Tanmateix, i d'altra banda, la tecnologia és ella mateixa fruit d'aquesta dimensió *trans*, és el producte de la imaginació de l'ésser històric, projectat inevitablement cap al futur. De fet, «*lo humano* únicamente sucede gracias a la técnica, y sin ella se desvanecería.» (p. 172); és a dir, la tècnica forma part del fer humà. Ara bé, els projectes transhumanistes, en què l'objectiu

³ A tal punt resulta inevitable la referència a l'àngel de la història benjaminià, aquell que mira horroritzat les runes –testimoni del patiment i la injustícia– del passat, i malgrat fer el gest de voler-les salvar –de restituir la seva potencial felicitat, perduda–, es veu empès cap al futur pel fort vent que porta el progrés.

és la dominació i augmentació tècnica de la natura (biològica) humana, de manera similar a la revolució i la utopia, implicarien aquesta sutura de l'obertura de l'ésser, de la dimensió *trans* intrínseca a la historicitat, i per tant, la fi de la humanitat.

Així doncs, per preservar l'ésser en tant que esdevenir històric cal trobar un altre model d'acció, d'obrar, que faci justícia a la dimensió *trans* de l'ésser humà i que li permeti relacionar-se amb allò fàctic i comprendre-ho significativament sense la necessitat d'imposar-hi un sentit. D'aquesta manera, Cuatango clou la seva reflexió de la mà de Murdoch, reivindicant una ètica de la mirada i l'atenció, és a dir, d'un "naturalisme del perfeccionament" que "assumeix la continuïtat fonamental entre l'ésser de l'home i la realitat externa" (p. 190). Així, el joc i l'art emergeixen com a àmbits en què compareix l'ésser, en què es produeix l'experiència de la dimensió *trans* sense que aquesta desaparegui, en què opera la veritat de l'existència sense haver de sacrificar l'individu ni el particular, sinó precisament en el particular mateix. L'home que actua històricament ho fa com a jugador i artista, com aquell que posa la regla (universal) en joc –un joc que només té lloc en el particular–, realitzant una "tècnica poètica":

La cuestión radica posiblemente en mantener la capacidad para distanciarse, para instaurar un nuevo juego vital abierto y arrojado; es decir, para barajar otra vez las cartas de la historicidad. (p. 186)